

III, 291-292; Habib Hassan Touma, *La musique arabe*, Paris 1996, s. 99-102; W. Feldman, *Music of the Ottoman Court*, Berlin 1996, s. 108, 160-163, 176; N. Caron-Safvate, *Musique d'Iran*, Paris 1997, s. 171-173; Bülent Aksoy, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Müzik*, İstanbul 2003, s. 52, 68, 72, 177-178, 180, 182; Ersu Pekin, "Surname'nin Müziği: 16. Yüzyılda İstanbul'da Çalgılar", *Dipnot*, sy. 1, İstanbul 2003, s. 52-90; J.-C. Chabrier, "Santür", *EL²* (İng.), IX, 19-20.

FİKRET KARAKAYA

SANTÜRÎ EDHEM EFENDİ

(bk. EDHEM EFENDİ, Santürî).

SANTURİN

Ege denizinde
Yunanistan'a bağlı ada.

Ege denizinin güneyinde Yunanistan yarımadasına yakın Kiklad (Cyclades) adalarının en güneyindeki Thera'nın ikinci adıdır (Santurin / Sânturini / Sántorin). Volkanik püskürmeler ve depremler adanın esas dairevi şeklini bozarak onu dört küçük adaya bölmüştür. Antik dönemdeki adı "daire" anlamına gelen Strongyle'dir. Bu adalar Pîrî Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinde de geçtiği üzere Therasia (Firasia), Nea Kameni, Palia Kameni ve Aspronisi'dir.

Adada yapılan arkeolojik kazılar Akdeniz'de görülen tarih öncesi döneme ait medeniyetlerden birine ışık tutmuştur. Bizans dönemine (IV. yüzyıl başları-1207) ait bilgiler ise azdır. Bizans İmparatoru VII. Konstantinos Porphyrogenetos (913-959) tarafından yazılan *De Thematibus* adlı esere göre Thera VI. yüzyılın ilk yarısından itibaren "Provincia Insularum"a aitti ve X. yüzyılın ortalarına kadar Ege temasına bağlı kalmayı sürdürmüştür.

Ada, Girit ve Sicilya'daki Araplar'ın yanında IX ve XI. yüzyıllarda Batılı korsanların saldırılarına mâruz kaldı. IV. Haçlı Seferi'yle birlikte (1203-1204) XVI. yüzyılın ortalarına kadar Crispi ve Pisani ile birlikte burayı yönetecek olan Venedikli Barozzi ailesinin mülkü oldu ve o tarihten itibaren Latin idaresine geçti. 1269'da Santurin, Bizans donanması tarafından tekrar ele geçirildi ve 1296 yılına kadar Bizans idaresinde kaldı. Koruyucusu kabul edilen Saint İrene'den gelen adanın Latince Santurin'e dönmesi Batılı feodal lordların adaya yerleşimiyle doğrudan ilişkilidir. Santurin adı, Arap kaynaklarında ilk defa 1154'te burayı Ege'de yerleşimi olan adalar arasında tas-

nif eden İdrîsî'nin eserinde görülür. Batılı feodal lordların oturmaya başlamasıyla birlikte Katoliklik yayılmaya başladı, adada beş büyük kale veya müstahkem üsler inşa edildi: Skaros, Barozzi Sarayı mevki, Epanomeria, Pírgos (San Salvatore), Emborio (Nebrio) ve Akrotiri (La Panta).

Santurin, XIV. yüzyılda Menteşe ve Aydın emirliklerine bağlı Türkler tarafından saldırıya uğradı. XV. yüzyılda adanın nüfusu, ahalinin korsan saldırılarına karşı kendilerini koruyamaması ve bazı ailelerin Girit adasına sığınması yüzünden 300'e geriledi. 1537'de Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanmayla çıktığı Adalar seferi sırasında Osmanlı kontrolü altına girdi. 1540 Osmanlı-Venedik anlaşması da bu durumu teyit etti. Adanın idaresi Latin asıllı Archipelagos düklerine bırakıldı. Bu tarihten sonra ada halkının sayısı kendilerini bir Osmanlı vasalı olarak güvende hissetmeleri sebebiyle artış gösterdi. Kanûnî Sultan Süleyman, son Archipelagos dükü IV. Giacomo Crispo'ya (1565) haklarını teyit eden bir ferman gönderdi; aynı zamanda Para, Santurin (52.391 akçe) ve Skyros (İşkiros), Melos (109.609 akçe) adalarından haraç toplamasını şart koştu.

1566'da Archipelago düklerinin idaresine son verildi ve Joseph Nasi vali tayin edildi. Adanın durumunu belirleyen ikinci ferman 1580'de, üçüncüsü 1646 yılında verildi. 1670 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Santurin adası 473.080 akçe vergi ödeyen, toplam 949 hânelik (yaklaşık 4500-5000 kişi) mükellefi bulunan, beş kastele ayrılmış, on beş köye sahip bir ada idi (BA, TD, nr. 800). 1670 tarihli haraç kaydında da aynı vergi mükellefi sayısı kaydedilmiştir (BA, MAD, nr. 4586). Bununla birlikte 1670'e ait her iki defterdeki vergi mükellefleri mukayese edildiğinde vergi veren nüfusun % 30 daha fazla olduğu görülür. 1731'de de aynı vergiyi veren mükelleflerle aynı vergi miktarları kayda geçirilmiştir. Adanın en iyi üretimi Batı'ya ihraç edilen şaraptı (en çok bilineni vino santo). Pamuk dokuma da çok meşhurdu.

XVII. yüzyılın son çeyreğinde B. Randolph, adını Saint Erino / Torino yahut Santarinî şeklinde verdiği adada pamuk dokumacılığından bahseder, çok iyi işlenen pamuklu dokumaların Girit'e, Zanta'ya ve diğer yerlere gönderildiğini yazar. Adanın depremler sebebiyle zaman zaman yıkıma uğradığını da bildirir (*Ege Takımadaları*, s. 29-30). Adanın asıl canlı tasvirini ondan biraz önce 1670'te Evliya Çelebi yapar ve ismini Santoronlar şeklinde verdi-

ği adanın üç adacıktan oluştuğunu bildirir. Bir sarp kaya üzerinde taştan bir kalesi vardır. Çevresi 700 adımdır. İçinde elli hâne mevcuttur. Kalede Osmanlı muhafızları ve kadı nâibi bulunur. İki güzel köyü mevcuttur, fakat limanı yoktur. Rüzgârdan korunaklı yerler fazla olduğundan gemiler herhangi bir yerinde demir atabilir. Evliya Çelebi ayrıca bu adalara yakın bir adanın volkan patlamasıyla sarsılmış olduğunu bildiren bunun şiddetini kendine has üslûbuyla uzun uzadıya anlatır (*Seyahatnâme*, IX, 573-575). Sebastiani adada 1667'de 11.000 Rum ve 900 Katolik bulunduğunu belirtir.

16 Ekim 1700'de buraya gelen seyyah Tournefort adanın nüfusunu 10.000 olarak verir ve kalabalık beş köyünde Rumlar'ın yaşadığını, üçte birinin Katolik olduğunu, Santurin kadısının Pyrgos'ta oturduğunu belirtir (*Tournefort Seyahatnâmesi*, I, 191-196). XVIII. yüzyıl sonunda nüfusu 700-800'ü Katolik olmak üzere 8000 kişiydi. XVII ve XVIII. yüzyıllarda Santurin korsan saldırılarına mâruz kaldı. 1768'den 1774 yılına kadar Ruslar tarafından işgal edildi. 1790'larda adayı gören Olivier halkının çok çalışkan olduğunu, üzüm ürettiğini, pamuklularının, el dokumalarının tanındığını, nüfusun 12.000 olduğunu, Katolik sayısının çok azaldığını belirtir (*Türkiye Seyahatnâmesi*, s. 76-77). Santurin 1821'de diğer Kiklad adalarıyla birlikte Yunan ihtilâline katıldı ve 1832'de Yunan Devleti'ne dahil edildi.

Adanın manastırlarında Osmanlı dönemine ait sayısız Türk ve Yunan belgesi muhafaza edilmiştir. Bağımsız bir ada olarak Santurin'in harita üzerinde gösterilmesi Cristoforo Buondelmonti ile (ö. 1420) başlamıştır. Santurin haritaları Bordone, Poracchi, Rosaccio ve diğerleri gibi XVI. yüzyıl ada haritaçlığına eklenmiştir. XVII. yüzyıl boyunca adaya olan ilgi önemli bir bilgi birikimi sağlamıştır. Santurin adası bugün önemli bir turizm merkezi olup nüfusu 13.600 (2001) dolayındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 573-575; B. Randolph, *Ege Takımadaları: Arşipelago* (trc. Ümit Koçer), İstanbul 1998, s. 29-30; J. P. de Tournefort, *Tournefort Seyahatnâmesi* (ed. Stefanos Yerasimos, trc. Ali Berktaş), İstanbul 2005, I, 191-196; Oliver, *Türkiye Seyahatnâmesi*, II. Kitap (trc. Oğuz Gökmen), İstanbul 1991, s. 76-77; I. De-Kigallas, *Geniki Statistiki tis nisou Thiras, Hermoupolis* 1850; P. G. Zerlantis, *Archiepiskopi tis Santorinis 1537-1814. O naos Panagias tis Gonias, to katholikon tis episkopis Thiras, Hermoupolis* 1923; D. Denaxas, *I iera mitropolitai Thiras, oi sev. episkopoi kai pan. mitropolitai aftis*, Piraeus 1933; B. A. Danezis, *Santorini*, At-

hens 1940; B. J. Slot, *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500-1718*, İstanbul 1982, I-II, tür.yer.; A. Tselikas, *Martyries apo ti Santorini (1573-1819)*, Athens 1985; Ch. Frazee, *The Island Princes of Greece: The Dukes of the Archipelago*, Amsterdam 1988, tür.yer.; Evangelia Balta, *Problèmes et approches de l'histoire ottomane. Un itinéraire scientifique de Kayseri à Eğriboz*, İstanbul 1997, s. 67-148; M. Mindrinos, "Türkiye eggrafa tis Santorinis", *Santorini, Tiera, Thirasia, Aspronisi, Ifaisteia* (ed. I. M. Danezes), Athens 2001, s. 323-328; A. G. K. Savvides, "Simioseis gia ti Mesaioniki Thira-Santorini os ta telí tou 15ou aiona", *Partana*, XV/53-54 (1994), s. 117-127, 205-211; a.m.f., "Santurini Adası", *ET²* (İng.), IX, 20.

EVANGELIA BALTA

SANUDO, Marino (1466-1536)

Venedik tarihçisi.

22 Mayıs 1466 tarihinde Venedik'te doğdu. Kendisinden önce ve kendisinden sonra ünlü kişilerin yetiştiği soylu bir aileye mensuptur. Tanınmış bir siyaset adamı ve diplomat olan babası Leonardo papalık nezdinde görevli iken 1476 yılında Roma'da ölmüştür. İlmî eserlerde, dedelerinden adını taşıdığı seyyah-coğrafyacı ve Türkler'e karşı bir Haçlı seferi projesi hazırlayan Marino Sanudo ile (Torsello, Il Vecchio "yaşlı") karıştırılmaması için Il Giovane ("genç") lakabıyla anılır. Venedik Cumhuriyeti Senatosu'na üye seçildi ve çeşitli üst düzey görevlerde bulundu. Döneminde mümtaz kişiliği ve eserleri kadar el yazmaları, nâdir basmalar, haritalar ve etnografik çizimlerden oluşan kütüphanesiyle de tanınmıştı. 4 Nisan 1536'da Venedik'te öldü.

On beş yaşında yazmaya başlayan Sanudo devrindeki akımlara uygun olarak klasik devir müelliflerini örnek alıp çeşitli eserler kaleme aldıysa da Türk ve İslâm âlemini yakından ilgilendiren üç tanesidir. Bunlardan ilk önemli eseri Venedik devlet başkanları üzerine kaleme aldığı *Le Vite dei dogi*dir (Milano 1733, 1900-1911; nşr. Angela Caracciolo Arico, I-II, Venezia 1989-2001). İkinci eseri (*La Spedizione di Carlo VIII in Italia*, Venezia 1873), Osmanlı tarihi için ayrı bir değeri bulunan, Fransa Kralı VIII. Charles'in 1495'te yanına Cem Sultan'ı da alarak Napoli'ye gittiği ve şehri (krallığı) ele geçirdiği İtalya seferi hakkındadır. Sanudo'nun duyduklarından başka bizzat seferin yapıldığı yere giderek müşahedelerini kaydettiği bu çalışmadan daha sonraki araştırmalarda istifade edilmekle birlikte düzenli bir neşrinin yapılmamış olması değerini biraz gölge-

lemiştir. Bu eser Fransızca'ya da çevrilmiştir. Onun en önemli eseri, 1 Ocak 1496 günü başlayıp 30 Eylül 1533'e kadar otuz yedi yılda yazdığı *I Diarii*'dir (I-LVIII, Venezia 1879-1903; Bologna 1969, tıpkıbasım). Uzun zaman sıkı kayıtlar altında korunan ve uzmanların ancak özel izinle faydalanabildiği eser XVIII. yüzyılın sonlarında tarihçi Francesco Donado tarafından ayrıca istinsah ettirilmiş, bundan bir asır sonra da neşredilmiştir. Küçük punto harflerle basılmış 40.000 sayfadan oluşan elli sekiz cilt hacmindeki eser *I Diarii* (günlükler) adını taşımakla birlikte aslında Sanudo'nun günlük hâtıratı değil belgelerle zenginleştirilmiş güncel bir Venedik tarihidir. Sanudo çok istemesine rağmen resmî tarihçi için kitabına tarih yerine bu adı vermiştir.

Müellif eserinde milletlerarası muhaberelelerden ele geçirdiği veya memurların kendisine ulaştırdığı bilgileri, casusların ve tüccarların buldukları mahallerden gönderdiği haberleri, belgeleri, şahit olduğu hadiseleri, siyasi çalkantıları, Venedik şehri ve çevresinde meydana gelen gelişmeleri, yabancı ziyaretçileri ve bu arada Osmanlı temsilcilerini ve onların şehir içinde meydana getirdikleri etki ve tepkileri titizlikle değerlendirmiştir. Kitapta özellikle başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinden gönderilen belgelere, raporlara ve bu arada antlaşma metinlerine, padişahların ve idarecilerin mektuplarının tercümelerine yer verdiği görülür. II. Bayezid'in son yıllarını, Yavuz Sultan Selim'in bütün dönemini ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk on iki yılını ilgilendiren, ayrıca Venedik Cumhuriyeti'nin sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiler içinde bulunduğu Memlük Sultanlığı ile Safevî hânedanı hakkında değerli açıklamalar içeren bu bilgi ve belgeler Osmanlı tarihi için çok büyük önem taşımaktadır ve onlardan geniş çapta istifade eden ilk Osmanlı tarihi uzmanı von Hammer-Purgstall'ın eserine katkısı büyüktür. Eserin Osmanlı ve İslâm dünyasıyla ilgili olarak verdiği mâlûmattan Safevîler hakkındaki kayıtlar Franz Babinger ve Bianca Maria Scarcia-Amoretti, Memlükler'in son devirleriyle ilgili kayıtlar Maria Nallino, Türk diplomatlarının Venedik topraklarındaki faaliyetlerine dair haberler Walter Zele ve Maria Pia Pedani-Fabris gibi ilim adamları tarafından çeşitli makalelerde değerlendirilmiştir. Osmanlı tarihinin bu yıllarını inceleyen Avrupalı ve Amerikalı tarihçiler de Sanudo'nun eserini ihmal etmediler. Klasik İtalyanca ve dönemin Venedik lehçesi

konusundaki yetersizlik sebebiyle Türk tarihçileri bu konuda çalışma yapmamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Sanudo, *I Diarii*, Venezia 1879-1903, Fulin tarafından yazılan önsöz; A. Pertusi, "Gli inizi della storiografia umanistica del quattrocento", *La Storiografia veneziana fino al secolo XVI. Aspetti e problemi*, Firenze 1970, s. 269-332; G. Cozzi, "Marino Sanudo il Giovane: dalla cronaca alla storia (nel V centenario della sua nascita)", *a.e.*, s. 333-358; M. M. Mazzaoui, "Sah Tahmasb and the Diaries of Marino Sanuto (1524-1533)", *Die Islamische Welt Zwischen Mittelalter und Neuzeit: Festschrift für Hans Robert Roemer zum 65. Geburtstag* (ed. U. Haarmann – P. Bachmann), Beirut 1979, s. 416-423; P. Sebastian, "Ottoman Government Officials and their Relations with the Republic of Venice in the Early Sixteenth Century", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood – C. Imber), İstanbul 1994, s. 320-322; P. Margaroli, *Marin Sanudo. I Diarii (1496-1533)*, *Pagine scelte*, Vicenza 1997; E. R. Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006, tür.yer.; C. Neerfeld, *Historia per forma di Diaria: La cronachistica veneziana contemporanea a cavallo tra Quattro e il Cinquecento*, Venezia 2006, s. 27-46, 208-221; M. Cortelazzo, *Dizionario veneziano della lingua e della cultura popolare del XVI secolo*, Limena 2007.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

SAPIKLIK

(bk. DALÂLET).

SARAÇ, Mustafa Celal (1906-1998)

Cumhuriyet döneminin ilk fizik profesörlerinden, bilim tarihçisi.

Urfa ulemâsından olan babası müderris Abbas Vâsık Efendi'nin görevli bulunduğu Bağdat'ta doğdu. Urfa Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra (1922) bir yıl matematik öğretmenliği yaptı. Ardından Adana'da liseyi bitirerek İstanbul'a gitti ve Yüksek Mühendis Mektebi'ne (bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi) girdi. 1927'de Maarif Vekâleti'nin açtığı sınavı kazanarak Fransa'ya gönderildi ve Dijon Üniversitesi Fen Fakültesi'nde matematik, fizik, kimya, Edebiyat Fakültesi'nde bilim tarihi ve felsefesi okudu. 1932'de yurda dönüp bir süre Adana Erkek ve Kız liselelerinde fizik öğretmenliği yaptı. 1933 üniversite reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde umumî ve tecrübî fizik doçentliğine, 1941'de Ankara-